

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter...

Jahr: 1741

Kollektion: Zoologica

Werk Id: PPN369546628

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PID=PPN369546628> | LOG_0087

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369546628>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

abrumpendi: Altera vero species, quæ rarioribus armatur spinis, & pauciores dat fructus, non ita bona nec amara est.

Superstitiosa quoque ars apud incolas prævalet, & tanquam arcanum habetur ad Swangis seu Magos detegendos: Radicem fumunt optimæ seu spinosæ speciei, quam cum aqua & calce conterunt, illamque suspectis propinant hominibus, vel cum Pinanga offerunt, si inde ægre sese habeant, pro Swangis & Magis habentur, e contra eadem hæc radix cum aqua contrita est antidotum illis, qui putant sese esse incantatos.

Tabula Trigesima Septima

Ramum exhibet *Jujuba litorea*, quæ *Vidara Littorea* a *Rumphio* vocatur.

OBSERVATIO.

Hæc convenit cum *Jujuba Indica* spinosa folio & fructu longiore *Plukn. Almag. p. 199.* & *Ray. tom. 3. Dendr. p. 44.* quæ est *Prunus Zeylanica*, spinosa, folio longiore *Herm. Par. Bat. Pr. pag. 367.* & *Prunus Zeylanica*, spinosa, longiore folio viridi, fructus officulo orbiculari scrobiculis referto *Plukn. Phyt. Tab. 216. Fig. 6.* quæ foliorum hirsutæ & officulo irregulari variat. Vide in *Thef. Zeyl. pag. 131 & 132* alias hujus species & varietates.

Ambæ hæc arbores nomine *Bidara arboris*, & *Bidara litorea* a *Valent. in Amboina descript. pag. 191* occurrunt.

CAPUT QUADRAGESIMUM SEXTUM.

Lignum Colubrinum: Caju - Ular.

IN India Orientali varia hujus nominis ligna occurrunt, uti a *Garzia libr. 1. Arom. cap. 44.* tres ejus enumerantur species: omnes in Zeylana crescentes, tres itidem a *Christ. a Costa cap. 33.* commemorantur cum aliis quibusdam a *Carolo Clusio* in suis adnotationibus ad illa capita additis, quæ omnes a sese invicem differunt, quarum vero nullas species in hisce Orientalibus regionibus reperire potui, unde earum loco hic illam describam, quæ hodie pro unico & vero adhibetur *Ligno Colubrino*, vel hoc faltem nomine nota est, neque crescit in Zeylana, neque in Amboina, sed in Rotta, Timora, ac vicinis insulis, unde mihi quoque rami, foliis fructibusque onusti, ut & lignum transmissa sunt auxilio & cura generosi *D. Antonii Hurdt*, Indiæ Senatoris Ordinarii, & *Jacobi van Wyckerflood* supremi Capituli Timoræ (uti supra in capite Sandali fuit memoratum) unde & subjuncta figura delineata est.

Arbor hæc vulgo altitudinem & crassitiem habet *Limonii Nipis*, in quibusdam vero locis instar *Limonii Itam*, quæ truncum nempe gerit crassitie hominis, vulgares vero non ultra crus sunt crassæ, harumque truncus non est rotundus, sed angulosus, & foveis inaratus instar *Limoniorum*, illarumque lignum est quoque durum, solidum, & flavescens, quod in inferiore trunci parte ac radicibus magis flavescit; Cortex vero est glaber, tenuis, & cinereus, lignoque adeo firmiter adhæret, ut decorticari nequeat, in radicibus vero est tenuis, & rufus, plurimis tenuibus circulis obductus, & variegatus.

Rami in minores & firmos dividuntur laterales ramulos, qui folia sustinent, bina semper opposita, quæ cum subsequenti pari cruciformia sunt, uti in *Limone Nipis*, sed sunt breviora nec cordata, binos pollices longa, unum lata, cum apice obtuso & oris æqualibus seu integris: Ad petiolum vero tres concurrunt nervi, uti in vera *Vidara*, ab utraque parte folia sunt viridia & firma, inferiora autem sunt minora, ac plurimum

com-

de takken afbreken zonder yser: De andere soorte, die niet veele doornen heeft, en minder vruchten draagt, is zo goet, nog bitter niet.

Daar is nog een superstitieus konstje, by den Inlander voor een secreteet gebouden, om de swangis of Tovenars te leeren kennen. Zy neemen de wortel van de beste, of doornachtige soorte, wryvenze met water, en een weinig kalk, geven zulks de suspecte perzoonen te drinken of in Pinang te eeten, indienze haar qualyk daar van gevoelen, zo werdenze voor Swangis gebouden, daar en tegen dezelfste wortel in water gewreven, is een tegenbaat, wanneer iemand meent betovert te zyn.

De zeven-en-dertigste Plaat

Vertoont een Tak van de Strant *Jujube*, welke *Vidara Littorea* by *Rumphius* genaamt wert.

AANMERKING.

Deze komt over een met de Indische doornachtige *Jujuba*, met langer blad en vruchten, zo als ze by *Pluknet.* in zyn *Almag. p. 199.* en by *Ray* in het derde deel in de *Dendr. p. 44* genaamt wert. welke is de *Prunus Zeylanica*, spinosa, longiore folio van *Herman* in zyn *Parad. Bat. Pr. p. 367.* en *Prunus Zeylanica*, spinosa, longiore folio viridi, fructus officulo orbiculari scrobiculis referto van *Plukn.* in zyn *Phytogr. Tab. 216. Fig. 6.* dewelke van de voorgaande verschilt door ruige bladen, en zyn irreguliere Zaai-ern: de andere soorten en veranderingen hier van zie in myn *Thef. Zeylan. p. 131* en *132.*

Deze twee boomen werden onder de naam van *Bidara-boom*, en *Strand-Bidara* by *Valent. pag. 191* beschreven.

XLVI. HOOFDSTUK.

Slangenbout.

Men heeft in Oost-Indien verscheide bouten van dien naam, als by *Garzias, lib. 1. Arom. cap. 44.* drie soorten, alle op Ceylon wasschende: Ook drie soorten by *Christ. a Costa Cap. 33.* met nog eenige andere, die *Carol. Clus.* in zyne aantekening op dezelfste *Kapittelen*, daar by doet: alle van malkanderen verschildende, en waar van ik nog gene in deze Oosterse gewesten hebbe kunnen vinden, en zal daarom in derzelver plaatsze alhier alleen beschryven het gene men bedensdaags voor het eenigste en opregtste *Slangenbout* gebruikt, of met dien naam meest bekend is, niet vallende of groeyende op Ceylon, nog in Amboina: Maar op Totte, Timor, en de bygelegene Eilanden, en van waar aan my ook de takken, met hare bladeren, vruchten, en blokken door de hulpe en gunstige bezorging van de Heer *Antoni Hurdt Raad Ordinaaris van Indiën*, en *Jacob van Wyckerflood*, Opperbeofd op Timor, (gelyk boven in 't Cap. van Sandel-bout vermeld staat) zyn toegekomen; en waar na ook de nevenstaande figuur is opgemaakt.

Dezen boom is in 't gemeen zo hoog en dik, als een *Lemoen Nipis-boom*, doch op sommige plaatsen, als een *Lemoen Itam*, namentlyk met een stam zo dik als een man; daar de gemeene niet boven een dye dik zyn, niet rond, maar boekig, en met kuilen, als de *Lemoen-boom*, hebbende ook een diergelyke hard, vast, en bleek-geel-bout, 't welk aan de onderste stam, en de wortelen wat meer na den gelen is trekkende: Zynde de schorsse effen, dun, en graauw, en zo digt aan 't bout vast leggende, dat menze daar niet afschellen kan, voorts aan de wortelen dun en ros, met veele fyne circulen omvangen of omlopen.

De takken verdelen bun weder in styve zyde-takjes, daar de bladeren aan staan, twee en twee tegens malkander over, en in een schuin kruis zynde, gelyk die van de *Lemoen Nipis*, of wel wat korter, en zonder bertje, twee duimen lank, en een breed, met een stompe spits, en effene kanten: By den steel lopen drie zenuwen t'zamen, gelyk die van de rechte *Vidara*, aan weder zyden groen en styf, maar de achterste zyn noch kleinder,

Q

en

conveniunt cum illis *Vidara Littorea*; omnes porro ramuli sunt duri, undique foliis obfessi sine ullis spinis, uti & tota arbor mitis est.

Flores forte ob convenientiam ex alis foliorum ramulorumque progerminant, nec multum sine dubio different a floribus *Vidara*, quum fructus eodem crescant modo bini, terni, & ad summum quaterni simul propullulantes, brevissimis pedunculis erecti insidentes, formamque referunt pomulorum, quidam perfecte sphaerici, alii vero oblongi instar *Vidara*, ejusdemque magnitudinis, omnes vero sunt glabri, attamen completi, sed punctulis notati instar Limonelli, superius vero brevi & duro apice instructi. Juniorum fructuum color est viridis, vetustiorum vero obscure luteus, sensim quoque fuscus & obscurus; sub exteriori putamine humida reconditur medulla, quæ in maturis plurimum exsucca est, inque hac una, bina, ternave officula feminalia, quorum solitaria instar nummi sunt plana, sed crassiora, alia vero sinuosa, sibi que opposita: Omnia vero molli ac cinerea lanugine obducuntur instar ferici, horum interna substantia est alba, & lenta instar Officulorum Limonium, quæque in bina dividi potest segmenta. Cunctæ arboris partes amarum dant saporem, Limonium officulis magis accedentem quam Absynthio, plurima vero amarities in fructibus & radicibus apparet, ac præsertim in eorum corticibus, dein in inferiore trunci parte ac demum in foliis.

Radices, quæ non sunt crassiores brachio infantis, optimæ censentur, inque iis apparent verrucæ instar obtusarum spinarum, quæ proprie extremitates vel vestigia sunt fibrillarum vel minorum radicum, quæ ex majori detruncatæ sunt radice.

Natura quasi demonstrare voluit, quænam optima hujus arboris esset pars, & ante omnia radices creavit, quæ latissime sub terra prorepunt, & ex parvo illarum frustulo in terra remanente demum excrescit arbor priori similis: Hæ autem radices difsecantur in frusta longitudinis pedis vel ulnæ, talesque in peregrinas mittuntur oras, illarum vero cortex non est separandus, quum in illo maxima sit amarities.

Nomen. Latine *Lignum Colubrinum*, & ad aliorum distinctionem *Timorense*, Belgice *Slangen-bout*: Malaice *Caju Ular* quod nomen, ut puto, accepit ex Zeylonensi ligno, cum quo Timorense hoc amaritie, colore, & circulis, qui in tenuibus observantur radicibus, & quodammodo serpentis ventrem exhibent, convenit; In Timora & Rotthe proprie vocatur *Caju Nassi*: Portugalli illud vocant *Pao de Cobra*, uti Zeylonense.

Locus. Hæc arbor silvestris est, & crescit æque in planis campis, ac in anteriore montium parte, in insula *Rotthe*, quod optimum habetur lignum, dein Timorense, Wetterense, quod nostratibus *Etter* vocatur, dein Lethense, ac porro in vicinis reperitur insulis.

Ufus. A Rotthonensibus & Timorensibus hoc lignum antea in nullo habebatur pretio, uti & hodie vix ipsis æstimatur: solent enim plurimum adhibere ad Towack amarum reddendum, tali modo, quod hic in Amboina Saguus præparatur cum alia radice: Vulgaris ejus usus est contra quartanas, si post horripilationem ejus enulum ad Cyathi quantitatem propinetur, si tanta nempe quantitas supra porphyritum cum aqua conteratur, ut turbida fit, ac dein talis sese ad sudores componat in lecto. Eodem quoque modo, sed tenuior facta emulsio adsumitur ad ventriculum corroborandum, & ejus mucum, qui concoctionem impedit, consumendum: Quidam etiam commiscent cum *Cajoe tay*, si contra febres exhibeant. Utrumque vero hoc ingratum dat saporem & odorem, qui autem facile superatur, si haustus puræ aquæ superbibatur, vel os colluatur. *Cajoe tay* additur, quum sudores facile provocet, ardoremque exstinguat. Ex crassissimis fructibus quidam crateres formant, quos curiose servant ac religiose, præfens putantes sese habere remedium, si ex his tempore febrili potum inbibant, inutile autem boni hujus ligni dispendium censeo, siquidem non legitime aquam continet, sed etiam per dimidiam diei partem infundi oportet, antequam sit amara, prætereaque, si ter quaterve in hunc usum & pal-

en gelyken meer die van *Vidara Littorea*, zynde voorts alle de takjes hard, vol met de blaadjes bezet, en zonder eenige doornen, als mede de gebeele boom.

De bloemen zullen mogelyk wegens hun gedaante uit den schoot der bladen en zyde-takjes voortkomen, en apparent niet veel van *Vidaras* bloeizel verschillen; want de vruchten wassen op die zelve manier, twee, drie, en ten hoogsten vier by malkander, op styve en zeer korte steeltjes, meest over eind staande. Zynde dezelve als kleine Appeltjes, zommige regt kogel-rond, en andere wat lankwerpig, als *Vidaras*, zommige ook zo groot, doch alle volkomen, effen, en buiten op met kleine pukeltjes, gelyk de Lemoentjes, en boven op met een kort, en hard spitsje. De couleur van de jonge vruchten is groen, en van de oude donker-geel, ook metter tyd rook-verwig, en wat bruin, onder de buitenste schaal leid een vochtig merg, (bet welk in de rype meest opdroogt) en daar in een, twee, en drie zaad-korrels, waar van de enkelde plat zyn, als een penning, doch wat dikker, en de andere bogtig, en tegens malkander aan, of over staande: Alle bekleedt met een zachte en graauwe dons, als Satyn, van binnen met een witte en taye substantie, gelyk de Lemoen-korrels, dat zig ook in tweeën laat deelen. Al wat aan den gebeelen boom is, heeft een bittere smaak, de Lemoen-korrels naderkomende, dan den *Alsem*, doch de meeste bitterheit proeft men in de vruchten, en wortelen, en voornamentlyk in derzelver schorsse, daar na in de onderste stam, en ten laastten in de bladeren.

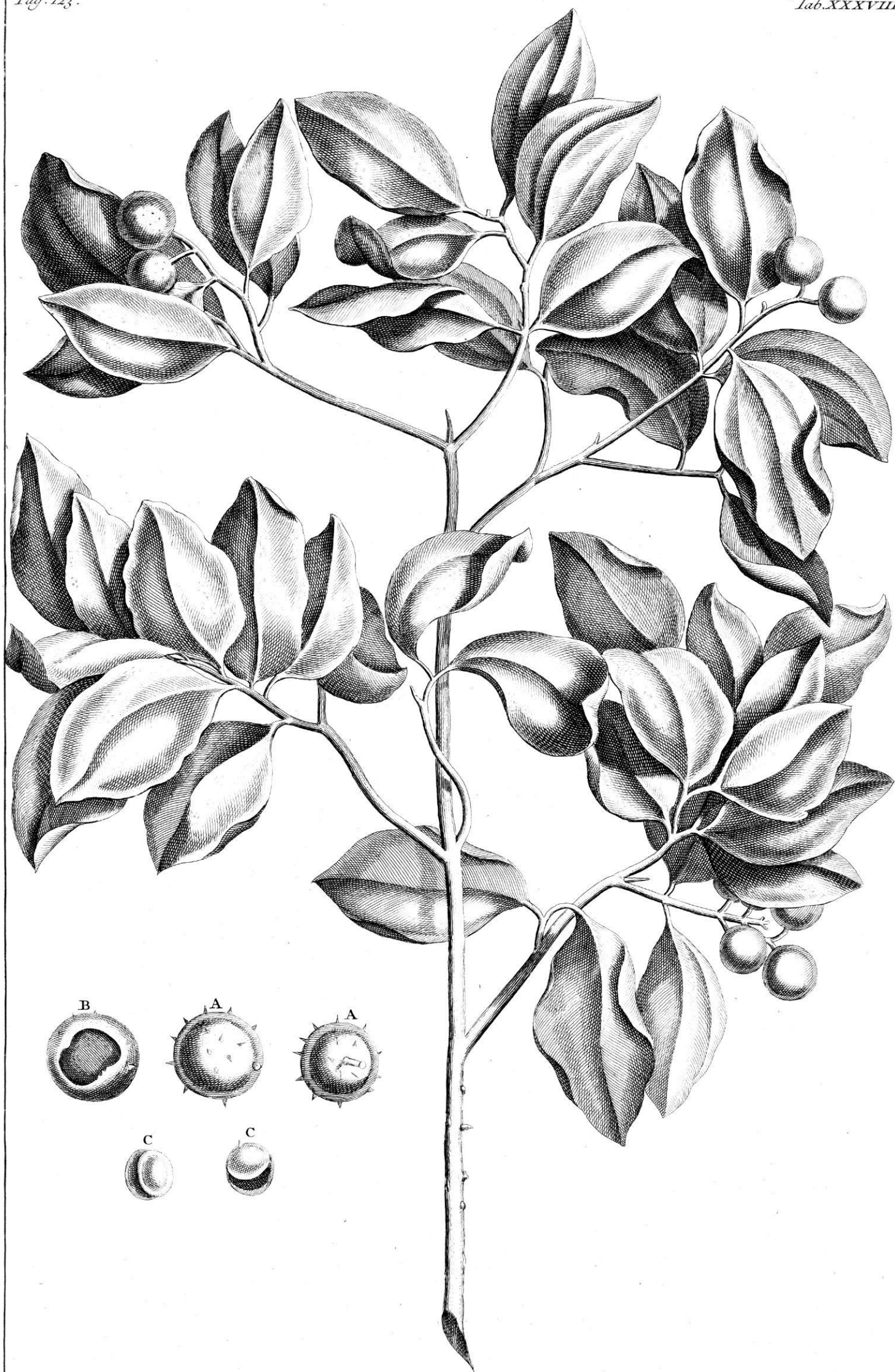
De wortelen, die niet dikker zyn dan een kinder arm, boud men voor de beste, en men ziet daar aan eenige vratten als stompe doorns, zynde eigentlyk de einden van de baairige vezelingen, of kleine worteltjes, die men van de groote wortelen afgesneden heeft.

De natuur heeft ook betonen willen, welk het beste deel van dezen boom zy, hebbende voor of boven andere deelen de wortelen daar toe geschapen, want dezelve zeer wyt en breed onder de aarde schieten, en van een klein stukje, dat in de aarde wert gelaten, of blyft leggen, groeit door lankheit van tyd weder een boom met zyn wortel, gelyk de voorige: werdende deze wortels gekapt in stukken van een voet of een elle, en zo na vreemde plaatsen verzonden, en men moet 'er de schorsse nooit afnemen, om dat de meeste bitterheid daar in steekt.

Naam. In 't Latyn *Lignum Colubrinum*, en tot onderscheid van andere Timorense: In 't Duits *Slangen-bout*. Op Maleys *Caju-Ular*; hebbende deze naam bekomen, zo ik gisse, na de *Slangenbouts* van Ceylon, met welke het Timorense in de bitterheit, couleur, en circulen, die men aan de dunne wortelen ziet, (en eenigzints een buik van een Slang willen verbeelden) overeenkomt: Op Timor en Rotthe biet het eigentlyk *Caju Nassi*. De Portugeezen noemen 't *Pao de Cobra*, gelyk het Ceylonische.

Plaats. Dezen boom waft in 't wild, zo op vlakke velden, als in 't voorste van 't gebergte, op 't Eiland *Rotthe*, 't welk ook voor het beste werd gehouden, daar na op *Timor*, *Wetter*, by de onze *Etter* genaamt, *Lethi*, en 't groote Land, ende midsgaders de daar by gelegene Eilanden.

Gebruik. By de *Rottbineezen* en *Timoreezen* was dit hout voor dezen in geene achting, gelyk het ook nog niet en doet: Want zy plegen het meest te gebruiken, om baren *Towack* daar mede bitter te maaken, op zodanigen wyze, als men bier in *Amboin* den *Sagueer* met een andere wortel deed: Zyn ordinaaris gebruik is tegen de derde daagsche koortze, als men na de huijering daar van een *Thee-kopje* vol inneemt, te weten, zo veel op een steen met water gevreeven, dat het water effen daar van troubel wert, en daar op gaat men sweten. Op dezelfde manier, doch wat dunder toegemaakt, neemt men het ook in, om de mage te versterken, en de slymerigheit, die daar in zit, te verteren: Zommige mengent ook wel met *Cajoe Tay*, als zy 't tegens de koortze willen ingeven: Beide een velleine teuk en smaak uitmakende, doch die echter ligt te verwinen is, als men een slokje of teugje zuiver water daar op drinkt, en den mond uitspoelt: Het *Cajoe tay* gebruikt men daar by, om dat het doet sweeten, en den brand vermindert. Uit de dikste stukken laten zommige wel bekertjes drayen, en diese voor een groote rareteyt houden, quansuis als dan een gereet middel hebbende, om in de koortzen daar uit te drinken; maar ik houde dat voor een onnutte verspilling van 't goede hout, want het zelve niet alleen ter degen geen water bout, maar dat moet ook wel een halven dag daar in staan, eer het bitter word, en

pallide flavescentis coloris: Bataviæ quidam debili admiscunt Arack, cum eo rectificat, & utuntur in quotidianam potiunculam loco vini Absynthitis. Si bina rasuræ hujus ligni cochlearia hemina vini albi infundantur, amarum quidem fit, sed non ita est gratum, ac quod cum tinctura Absynthii est inprægnatum: Nostra natio in Japoniam illud venale adduxerunt lignum, ubi primum in magna habebatur existimatione, satisque caro vendebatur pretio, quum vero avarities deciperet inpostores, qui maxima id secum ducebant copia, spernebatur, & pro ligno focario habebatur, Japonensium enim mos est, nihil in pretio habere, nisi quod raro vel pauca tantum quantitate adducitur.

Huic quoque ligno vis adscribitur omne lumbricorum abdominalium genus expellendi, & optime resistendi morui venenatorum animalium: Qui autem ulterius Zeylanensium Lignorum Colubrinorum cognitionem desiderat, illum amandamus ad Garziam ab Orto libr. 1. Arom. cap. 44. Christ. Acoftam. cap. 33. & ex neotericis scriptoribus Philipp. Baldeus in Zeylanæ Historia libr. 2. cap. 49. ubi ab ipso Cinghalensium lingua Nay-Lelli vocatur. ut & scripta D. Pauli Hermannii, qui suum lignum Cinghalensi lingua dicit Eha-Weya, habetque pro Clemati Indica foliis Persicæ, & Caprifolii fructibus, ac pro prima specie Ligni Colubri a Garzia descripti, & ab ipso, ut patet, male vocatum Cametul, licet in ejus manuscripto vitiose legatur Rametul, dicitque Cametul radicem esse primo dulcem, sed simul acrem, linguamque vellicantem, cutique inpositam vesicas excitare, ac Cinghalenses hanc contusam morui Serpentis Viperæque inponere.

Inquirendum porro nobis est, quænam Accar Luffa Radja h. e. radix Luffa Radja sit, de qua annotandum est, radicem esse minorem digitum crassam, flavescentem quoque, ac parum amaram esse, quæ arbusculam minorem emittit, in insula Luffa Radja, vel proprie Nuffa Radja, h. e. regia insula, quum septem illam inhabitent Reges, sitaque sit ad borealem partem majoris insulæ, & inhabitetur ab infida ac maligna gente, cum qua tamen Portugalli Larentouquenses commercium exercent, a quibus etiam hæ radices sunt conquirendæ, quæ laudantur contra omnia asumptorum venenorum genera, quæ vomitu rejiciuntur, & uti dicitur, vires Ligni Colubri Zeylonensis detectas esse ab animalculo Quir seu Quilpele, ita etiam testantur, harum radicem virtutes, quas juxta insulam Luffa Radja denominant, forte fortuna detectas esse a piscatoribus quibusdam, qui pisciculos alligaverant funiculis ex longis hujus arboris flagellis confectis, & comperiebantur, illos contra naturam aliorum captorum piscium quam diutissime in vivis supersistisse, unde concludebant, huic ligno vivificantem vel vitam longe conservantem virtutem inesse, harum radicum binæ mihi oblatae fuere species: Una ex ista insula Luffa Radja delata, quæ tenuis est & flavescent. Altera vero crassior & magis flava seu lutea, in Timora crescens, utraque vero satis amara sunt, sed nequiquam cum ligno Colubrino comparandæ.

EXPLICATIO

Tabule Trigesima Octava,

Quæ exhibet ramum Ligni Colubri Caju Ular dicti, ubi Litt. A. fructum naturali exhibet forma & magnitudine.

B. Fructum apertum, ut ejus nucleus conspiciatur.

C. C. Nucleum ipsum & in bina segmenta separatum.

en daar en boven als men 't 3. a 4. maal gebruikt heeft, verliest het zyn kragten, en blyft een ongezien stuk bouts van een doodze bleek-geele couleur, op Batavia doen 't zomnige in slappen Arack, balen den zelven daar mede over, en gebruiken het tot een dagelyks soopje, in plaats van Alsem-wyn, om de mage te versterken: met een paar lepels vol van het schrapzel of zaagzel kan men ook wel een kanne witte wyn bitter maken, doch by is zo aangenaam niet, als de gene die met Extract van Alsem word gemaakt. Onze Natie hebben 't ook in Japan te koop gebracht, alwaar het voor eerst wel in groote estime was, en dienvolgende dier verkogt wierde, maar als de gierigheid de navolgers verleide, het zelve aldaar in groote menigte aantebrenge, zo wierd het veracht, en voor brandhout gehouden, zynde dit der Japanders maniere, geen ding kostelyker te houden, dan dat men daar of weinig, of zelden aanbrengt.

Men schryft dit hout ook de krachten toe van alderley soorten van buik-wormen uit te dryven, en krachtig de beten der venynige dieren te wederstaan. De geene die nu verder van het Ceylonze Slangen-bout onderrigting begeeren, zullen wy wyzen tot Garzias ab Orto, eerste boek Arom. cap. 44. Christ. Acoftam, cap. 33. en van de nieuwe Schryvers, de Ceylonze Historie van D. Philipus Baldeus, tweede boek, cap. 49. daar by 't in het Zingalees Nay-Lelli noemt: Als mede tot de schriften van Do. Paulus Hermannus, die het zyne in 't Zingalees noemt Eha-Weya, en houd het voor een Clematis Indica, met bladeren, als een Persick-boom, en vruchten, als het Caprifolium, als mede voor de eerste zoorte van Lignum Colubrinum, by Garzias beschreven, en door den zelven, zoo by meent, qualyk Cametul genaamt, (hoewel in zyn Exemplaar qualyk Rametul staat) en daar tegen zeidt by, dat Cametul zy een wortel, in 't eerste zoet van smaak, doch daar by scherp en op de tong bytende, en op de huid gelegd zynde daar bladeren op trekkende, en de Zingalezen leggenze gestoten op de beten van een Viper-slange.

Nu staat ons noch te onderzoeken, wat Accar Luffa Radja, dat is Radix Luffa Radja, voor een wortel zy: En dien aangaande moet men weten dat ze heeft de dikte omtrent van een pink, ook datze geel-achtig, en maar een weinig bitter is, komende van een boompje, 't welk groeit op 't Eiland Luffa Radja, of eygentlyk Nuffa Radja, dat is Konings-Eiland, om dat 'er zeven Koningen op wonen, en is gelegen aan de noord-zyde van 't groot Eiland, ende bewoont van een ontrouw en boosaardig Volk, daar egter de Portugeezen op Larentouque mede handelen, en van dewelke men ook deze wortelen bekomen moet; Zy werden geprezen tegens alle ingenomen vergift, datze met braken uitwerpen, en gelyk men zegt dat de krachten van 't Slangen-bout op Ceylon door het heesje Quir of Quilpele gevonden zy, zoo zeggenze, dat de krachten van deze wortelen (dieze na het Eiland Luffa Radja noemen,) by geval ontdekt zyn door eenige Visschers, die haar visschen gesnoerd hadden aan eenige touwtjes van de lange ryskens dezes booms gemaakt, en bevonden, dat dezelve tegens de natuur van andere gevangene visschen, lange by 't leven blyven, waar uit zy dan besloten, dat in dat hout een levend-makende, of levend-conserverende kragt moest zyn. Van deze wortelen zyn my twee soorten getoond: de eene van het voornoemde Eiland Luffa Radja komende, is dun en bleek-geel: doch de tweede is dikker, en wat hoger-geel, vallende op Timor, en beide redelyk bitter, doch geenfints met het Slangen-bout te vergeelyken.

UYTLEGGING

Van de acht - en - dertigste Plaat,

Dewelke vertoont een Tak van het Slangen-bout Caju Ular genaamt; vertoonende de Letter A. de vruchten in natuurlijke grootte.

B. Dezelve geopent op dat de binnenste korrel gezien wert.

C. C. De binnenste korl daar uitgenomen, en in twee verdeelt ofte gespleten.

OBSERVATIO.

Varia in India reperiri arbores, quæ *Lignum Colubrinum* vulgo dictum ferunt, ex variis præter nostrum constat auctoribus, quorum primarii hac de re consulendi sunt *Casp. Commelin. in Fl. Malab. p. 63. Breyn. Prodr. 2. p. 97 & 98. Dale Pharmac. p. 357 & 358. Herm. Par. Bat. Pr. p. 357.* pluresque alii, quos collegi in *Thef. Zeyl. p. 141 & p. 171.* qui varias hujus ligni proposuere species & arbores, inter quas præ omnibus excellunt CANIRAM *H. Malab. Tom. 1. Tab. 37. Tsjeru Katu Valli-Caniram H. Mal. Tom. 7. Tab. 5. & MODIRA-CANIRAM Tom. 8. Tab. 24.* Quænam autem harum arborum genuina sit species, quæ famosum illud, sed simul suspectum admodum ferat lignum, non facile est determinatu, *Sam. Dale Modira Caniram* Lignum Colubrinum esse sentit; *Breynius in Prodr. 2. Horti Malab. Figuram in Tom. 7. & Caniram Tom. 1.* huic annumerat, quæ *Rumphii* figuræ etiam proxime accedunt, ut & illa, quæ *Tab. 5. Fig. 2.* novæ editionis *Breynii* exhibetur. *Clar. Hermannus in Mat. Med. part. 1. cap. 3.* testatur esse radicem arboris Timorensis lignosam, cujus fructus sunt *Nuces Vomice majores* officinar. Quæ eadem sine dubio est arbor ab auctore nostro descripta, quum hæc in Timora plurimum occurrat, in *Ray tom. 3. Dendr. p. 169.* Lignum Colubrinum *Marungal* dictum describitur, cui eximie virtutes medicæ tribuuntur, & in ejus *Appendic. p. 88.* inter arbores venenatas binæ aliæ ligni Colubri species recensentur, ita ut non mirum sit, superioribus jam temporibus multas de hisce arboribus conjecturas fuisse prolatas & motas, uti videre est inprimis in *Casp. Bauh. Pinac. lib. 12. sect. 6. & in Joh. Bauh. Tom. 1. libr. 3. p. 179.* Lignum Colubrinum in *Linschotenii itinerario pag. 95* quoque describitur.

AANMERKINGE.

Dat 'er verscheide Boomen in de Indiën gevonden werden, die het *Slangen-hout* voortbrengen, blykt uit veele andere, als by onzen Schryver aangehaalt zyn, getuigens, waar van de voornaamste over deze zaak te raatplegen zyn de volgende, als *Casp. Commelin* in zyn *Fl. Malab. p. 63. Breyne* in zyn *tweede Prodr. p. 97 en 98. Dale* in zyn *Pharmac. p. 357 en 358. Herman.* in de *Parad. Batar. Prodr. p. 357.* en meer andere, welke ik in myn *Thef. Zeyl. p. 141 en 171* aangehaalt heb, die verscheide zoorten en bomen hier van hebben voorgesteld, onder welke boven andere uitmunten de *CANIRAM* van de *Hortus Malabaricus* in het eerste deel *Tab. 37.* de *Tsjeru Katu Valli Caniram* in het zevende deel *Tab. 5.* de *Modira-Caniram* in het achtste deel *Tab. 24* beschreven en verbeelt. Doch welke van deeze boomen de opregte soort zy, die het waare vermaarde, dog teffens zeer suspecte *Slangen-hout* geve, is niet ligt te bepalen: *Sam. Dale* hout daar voor de *Modira Caniram.* *Breynius* de *Caniram* van het eerste deel, en die in het zevende deel op *Tab. 7* verbeelt wert, die met de *Figuur* van *Rumphius* ook 't best overeenkomt, als mede die in de nieuwe uitgaaf van *Breynius* op de vyfde plaat *Figuur 2* verbeelt wert. De vermaarde *Herman* in het eerste deel *capitt. 3.* van zyn *Materia Medica* getuigt, dat het een houtige wortel zy van een Timoreese boom, welkers vruchten zyn de *Nuces Vomice majores*, ofte de groote kraan-oogen van de Drogisten, welke ook zonder twyfel dezelve boom is van onzen Schryver beschreven. wyl die op Timora ook 't meeste gevonden wert; in het derde deel van *Ray* in de *Dendrol. p. 169.* wert een *Slangenhout, Marungal* genaamt, beschreven, waar aan veele voortreffelyke Medicinale krachten werden toegeëigent, en in deszelfs *Appendix* op p. 88. werden onder de venynige boomen twee andere zoorten van *Slangenhout* opgetelt; zo dat het niet te verwonderen is, dat in voorige dagen veel giffingen over deze boomen en dit hout al bygebragt en te voorschyn zyn gekomen; gelyk te zien is voornamentlyk by *Casp. Bauhinus* in zyn *Pinax lib. 12. sect. 6.* en by *Joh. Bauh.* in zyn eerste deel, derde boek pag. 179. het *Slangenhout* wert mede in *Linschotens Scheeprvaart. pag. 95* beschreven.

CAPUT QUADRAGESIMUM SEPTIMUM.

Radix Deiparæ. Rais Madre de Deos.

Vidara speciebus & hæc quoque adnumeranda est arbuscula, quæ in multis Indiæ locis crescit, sed, quantum novi, in arte Medica non adhibetur nisi circa Malaccam, ubi ab antiquioribus temporibus a Portugallis celebrata est, ejusque radix pro pretioso medicamento per Indiam divendita. In nullis hæctenus scriptis ejus inveni mentionem, sed circa annum 1654 cœpit mihi innotescere ex relatu D. *Arnoldi de Vlaming van Outshoorn*, tum temporis nostri inperatoris & Archithalassæ, qui antea gubernator fuerat Malaccæ, unde viginti quatuor annis post illam quoque accepi, atque ex ejus forma comperi, hujus spuriam quoque speciem crescere in vicina Celebe, unde ejus descriptionem hic simul inferere atque subjungere decrevi.

Arbor itaque altitudinem & crassitiem habet Limonis Nipis vel Vidaræ, uti a Portugallis pro silvestri quoque Vidaræ specie habetur, itaque denominatur, plurimum tam humilis & incurva est, ut magis fruticem quam arbusculam referat, omnes autem ejus rami undique obfessi sunt horrendis longis, ac firmis spinis, binis oppositis, binaque paria crucefformant, uti in Rhamno, ad cujus genus hæc quoque pertinet, quæ spinæ imprudentes dolorifice lædunt, ita ut pars læsa intumescat: Ex spinarum alis folia progerminant cruciatim quoque opposita, sed in ramorum parte inferiore solitaria, in superiore vero unum alterumve foliolum ex majorum alis propullulat, quam maxime accedentia ad *Vidara Littoræa* folia, paulo vero minora; Horum majora binos transversales digitos sunt longa, pollicem lata, firma, ad oras non dentata, inferius cinerea, & lanuginosa, saporis pinguis: In ipsis quoque spinis talia apparent foliola, sed

XLVII. HOOFSTUK.

St. Mariaas wortel.

Onder de geslagten van Vidara geboort mede dit boompje, 't welk op veele plaatsen van Oost-Indien wast, maar echter, myns wetens, niet tot de Medicynge gebruikt werd dan omtrent Malacca, alwaar 't van oude tyden by de Portugeezen is vermaard, en voor een kostelyke wortel door geheel Indiën vervoert geworden. Ik heb tot nog toe in gene schriften mentie daar van gevonden, maar omtrent het jaar 1654. daar van eenige kennis gekregen uit het mondelyk verbaal van den Edelen Heer Arnold de Vlaming van Outshoorn, onze doemmalige Veltoverste en Admiraal, die te voren geweest is Gouverneur op Malacca, van waar ikke wel 24. jaar daar na hebbe laten tot my overkomen, en uit deszelfs gedaante bemerkende, dat ook een bastaart zoorte daar van op ons naburige Celebes valt, zo heb ik hare beschryvinge alhier mede willen inlyven of ter neder zetten.

Den boom dan is van de grootte en dikte als een Lemoen Nipis boom, of Vidara, gelyk by ook van de Portugeezen voor een wilde Vidara gehouden en zogenaamt wert, merendeels zo laag en krom, dat hy meer een beester, dan een boompje gelykt, alle de takken zyn bezet met yzelyke lange en styve doornen, twee tegens malkanderen over, en met hun vier in 't kruis staande, gelyk aan de Rhamnus of Kruisdoren, onder wiens geslagte dit ook geboort, en welke doornen de onvoorzigtige zeer pynelyk quetzen, en het gestookene lid doen opswellen: Achter de doornen staan de bladeren ook in 't kruis tegens malkander, en aan 't achterste van de takken enkeld: Aan de voorste hebbenze een of twee blaadjes uit hare schoten kyken, zeer na by overeenkomende met de Vidara Littorea, of wel zo klein, de grootste zyn twee dwers vingers lank, een duim breed, styf aan de kanten, ongezaagt, van onderen wat grauwn en wolachtig, van smaak als vet en smeer; Aan de doornen zelfs vind men ook diergelyke blaadjes,